

Filosofiska
klarlägganden

— *i en
grumlig
tid*

*Åsa
Wikforss*

fri tanke

INNEHÅLL

Förord: Fem dramatiska år i postsanningens tid	7
Politikens falska berättelser låter sig inte faktakontrolleras	37
När den falska berättelsen (nästan) tog över	41
Lögnen som världsordning	47
Att tänka fritt och att tänka rätt	53
Förnuftets apostlar.....	59
Att förvalta kunskapen.....	67
Coronakrisen och högerpopulismen	77
Efter krisen, några förhoppningar	85
Demokratins dödgrävare	91
Varför tror så många på den stora lögnen?.....	95
Den digitala demokratin – drömmar och mardrömmar	101
Språkets makt.....	117
Gruppens kraft	127
Vem tar ansvaret när poddarna sprider desinformation?.....	135

Demokratin och Rysslands krig	141
Sanningsministeriet	147
Sverigedemokraternas trollfabrik.....	153
Populismen och demokratin	159
Är demokratin hotad i Sverige?	165
Politikens missbruk av demokratibegreppet undergräver demokratin	169
Konsten att skilja på sak och person.....	175
Klimatfrågan och kulturkriget	181
Vetenskapens roll i en demokrati.....	187
Cancelkulturen är inte det stora hotet mot akademisk frihet.....	193
Författarens tack	201
Slutnoter.....	203
Vidare läsning	209

FÖRORD

Fem dramatiska år i postsanningens tid

DEN HÄR BOKEN samlar ett urval kortare texter jag publicerat i olika sammanhang under åren 2018–2023. De rör sig alla runt de frågor jag kommit att ägna mig åt sedan jag år 2017 skrev boken *Alternativa fakta. Om kunskapen och dess fiender*: hoten mot kunskapen, vår sårbarhet för det falska och det skeva och hur det nya medielandskapet öppnat dammluckorna för allsköns desinformation och manipulation. Under de här åren skrev jag också min andra bok, *Därför demokrati. Om kunskapen och folkstyret* (2021), tillsammans med min bror Mårten. Medan han i korta inspel reflekterar över den auktoritära statens natur, dess oförsonlighet och oförnuft, använder jag mig av filosofin för att närmare undersöka kunskapens roll i demokratin och vad som händer när förnuftet sätts åt sidan, den rena känslans politik tar över och desinformationen för med sig en sorts oöverbrygglig faktaoenighet.

Texterna i den här boken knyter an till dessa teman men de gör det genom att ta avstamp i de händelser som utspelar sig och den samhällsdebatt som

samtidigt förs. På det viset fungerar de som en sorts filosofisk dagbok över dessa år och, hoppas jag, ger en fördjupad förståelse av de utmaningar vi nu står inför. Det säger sig självt att filosofin inte ensam kan förklara vår samtid, samhällsvetenskapernas hela palett behövs, men filosofin erbjuder redskap som är särskilt lämpade för att förstå och hantera den märkliga tid vi nu lever i, vad som ibland kallas »postsanningens tid«. Filosofer sedan Platon har reflekterat över kunskapens natur, dess grunder, värde och begränsningar, och i mina texter använder jag mig av denna samlade kunskap om kunskapen för att kasta ljus över vad som pågår. Jag använder mig också av den analytiska filosofins metoder, dess strävan efter begreppslig klarhet och stringens i argumentationen – metoder som är särskilt avgörande i en tid då medvetna försök görs att just motverka det klara och det stringenta. Filosofiska klarlägganden i en grumlig tid, helt enkelt.

* * *

Det är värt att påminna sig precis hur dramatiska dessa fem år varit. I Storbritannien kämpar man med att reda ut vad de som röstat för ett utträde ur EU egentligen röstat för och efter långa, komplicerade förhandlingar nås slutligen en överenskommelse den 1 februari 2020. I USA står det klart att president Trump inte bara är en lögnare av stora proportioner utan en auktoritärt lagd ledare som flörtar med högerextrema

rörelser, ägnar sig åt att utpressa Ukraina för egen politisk vinning (vilket leder till att han ställs inför riksrett för första gången) och prisar diktatorer världen över, däribland Vladimir Putin (som han säger sig ha större förtroende för än sin egen säkerhetstjänst, CIA). Det hela slutar med att han vägrar acceptera valförlusten 2020 och sprider konspirationsteorier som leder till stormningen av Kapitolium den 6 januari 2021. Under tiden utvecklas Kina mot en alltmer totalitär diktatur och 2021 krossas de sista resterna av demokrati rörelsen i Hongkong. President Modi stärker samtidigt sin makt i Indien, förföljer muslimer och nedmonterar det som tidigare kallats världens största demokrati. Globalt befinner sig demokratin på snabb tillbakagång och i vår geografiska närhet slås Belarus begynnande demokrati rörelse brutalt ned under 2021.

Mitt i alltihop bryter en pandemi ut med enormt lidande och uppemot sju miljoner döda. Auktoritärt lagda ledare väljer att använda pandemin som en ursäkt för att ytterligare nedmontera medborgerliga fri- och rättigheter. Kina är mest extremt, man drar sig inte för att spärra in sina medborgare, och resultatet är en katastrofal hantering av sjukdomen. Samtidigt visar det sig att klimatförändringarna går snabbare än forskare förutspått och konsekvenserna börjar bli allt tydligare, med förödande översvämningar, skogsbränder och förstörda skördar. FN:s generalsekreterare

varnar för att jorden är på väg att bli obeboelig om inte kraftfulla insatser görs för att radikalt minska växthusgaserna. Och så den 23 februari 2022 inträffar det ofattbara, Rysslands invasion av det demokratiska Ukraina, det första storskaliga anfallskriget på europeisk mark sedan andra världskriget. Under pandemin har Putin isolerat sig av rädsla för att bli sjuk och kapat de sista förtöjningarna till verkligheten. Det storhetsvansinne som alltid kännetecknar auktoritära ledare har fått gro obehindrat, Putin omger sig med en liten krets av jasägare och kokar ihop febriga fantasier om Rysslands och Ukrainas historia. Just när jag skriver detta förord har Yevgeny Prigozhin marscherat mot Moskva med sin privata Wagnerarmé, Putin talat om en ny oktoberrevolution, och den auktoritära statens djupa dysfunktionalitet återigen uppenbarats. Hur det slutar vet ingen.

Även på ett nationellt plan är det händelserika år. Vem hade 2018 kunnat gissa att Sverige år 2022 skulle ansöka om medlemskap i NATO? I dagarna väntar toppmötet i Vilnius då förhoppningen är att vi slutligen ska godkännas av Turkiet och Ungern, två icke-demokratiska stater som gjort vad de kan för att utnyttja utpressningsläget. Pandemiåren har sin egen dramatik i vårt land. Sveriges förvaltningsmodell innebär att politikerna inte detaljstyr Folkhälsomyndighetens beslut och vår expertmyndighet avstår från flera av de åtgärder som vidtas i andra länder, bl.a. stänger man

inte skolorna och man inför inte de »lockdowns« som så många länder världen över tar till. I Sverige utbryter en hätsk debatt mellan de som är för och emot den så kallade svenska strategin och trots att det är mycket som är osäkert kunskapsmässigt har många mycket bestämda åsikter om hur bra eller dålig strategin är. Det faktum att Sverige inledningsvis har en högre dödlighet än övriga skandinaviska länder bidrar. Hot och hat riktas mot forskare som inte står på den egna sidan. Även forskare uttrycker sig på ett sätt som inte passar med forskarrollen. I internationella medier beskrivs den svenska strategin som ett oansvarigt experiment. Nu efteråt vet vi att Sverige hör till de länder i Europa som hade lägst överdödlighet under pandemin, tillsammans med de övriga nordiska länderna.

Det är också under de här åren som svensk politik genomgår en radikal omorientering. Inför valet 2018 lovar Ulf Kristersson förintelseöverlevaren Hédi Fried att aldrig gå med på något samröre med Sverigedemokraterna. Efter valet infinner sig ett dödläge som varar hela 18 veckor. Ingetdera av de traditionella blocken har en majoritet och alla partier har sagt att de inte vill regera med hjälp av SD. Det slutar med en överenskommelse i januari 2019 mellan Socialdemokraterna, Miljöpartiet, Liberalerna och Centerpartiet där de två senare partierna får igenom mycket av sin politik. Januariavtalet faller under regeringskrisen

2021 då en misstroendeförklaring lämnas in mot statsminister Stefan Löfven. Vid det laget har gränsen mot SD redan luckrats upp. Våren 2019 fattar Kristdemokraterna det historiska beslutet att som första parti närma sig SD. Ebba Busch hade tidigare försäkrat att hon inte ser ett samarbete med SD som rimligt, inte ens om tjugo år. Senare samma år går Kristersson ut och säger att allt han lovat Hédi Fried var att *Alliansen* aldrig skulle samarbeta med SD, inte att M inte skulle göra det. L håller emot ett tag till, SD har ju trots allt utpekats som sin huvudfiende, men efter att partiet fått en ny partiledare, Nyamko Sabuni, inleder även de ett närmande under våren 2021. Efter valet 2022 får vi så en minoritetsregering bestående av L, KD och M, som regerar i kraft av SD:s medgivande och efter att ett gemensamt avtal undertecknats där centrala delar av SD:s politik finns med, det s.k. Tidöavtalet. Här befinner vi oss när detta skrivs. SD har gjort klart att de efter nästa val inte nöjer sig med att agera regeringsunderlag, de vill ha ministerposter.

* * *

Det är slående hur centrala kunskapsfrågorna är för alla dessa dramatiska händelser. EU-omröstningen i Storbritannien föregicks av välorkestrerade desinformationskampanjer från »lämna«-sidan, inklusive riktade budskap på sociala medier baserade på in-